

between the villages / hamlets, according Associates / Apostate – spiritual and moral integrated peasant / farmer affected negative social experiences. Volume spiritual conflict parties confirmed national archetypes "Heart", "Earth", "Work" et al., which is a positive sense through processing cultural and historical experience with each subsequent step undergoes damage.

Originality. *The study is an attempt to prose Anatolia Dimarova characteristics in terms of ethno-psychological discourse. As a result of the use of structural and semiotic method found mythological structure fiction, archetypal heroes. The study opens up additional opportunities for expanding outlines artist artistic thinking and deepening literary-historical and theoretical comprehension of the genesis of the literary process 60s. - 70s. of the XX century.*

Conclusion. *A. Dimarov's novels "And people will", "Pain and anger" demonstrated vitalistic national-spiritual creativity of the artist. "Epic prophecy" prose of writer is a process of awareness and the desire to preserve the "self" Ukrainian society, its primary "healthy" archetypes that, through its instinctive natural feeling of living can overcome brought in cultural-historical time tragically dramatic mode of existence, the newly formed "distress archetypes" which have become "scars" on the "body" of the nation.*

Keywords: *A. Dimarov's novels "And people will", "Pain and anger", existential Ukrainian man, folk language, archaic type of plot, the opposition Companion / Apostate, archetypes "Heart", "Earth", "Work", negative experience people.*

Одержано редакцією 21.12.2015
Прийнято до публікації 22.12.2015

УДК 821.161.2(477.82)–1.09:141.32

НАЗРУК Ірина Василівна,
аспірантка кафедри української літератури
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки
e-mail: anyri7@mail.ru

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ МОТИВИ ПОЕТИЧНОГО ДОРОБКУ КОСТЯ ШИШКА

У статті розкрито суть екзистенційної природи творчої спадщини волинського поета Костянтина Шишка, розглянуто основні мотиви й засоби художньої репрезентації філософської лірики автора. Стверджується, що митець належав до кола людей, чий талант сформувався у 60 – 80-ті роки ХХ століття, що характеризувалися складними соціальними й політичними умовами. Відтак у їхньому доробку екзистенційна складова є досить яскраво вираженою. У дослідженні продемонстровано своєрідність світобачення Костя Шишка, у віршах виявлено такі основні екзистенційні мотиви як самотність і відчуженість, пошуки людиною свого місця у світі, ставлення до життя й смерті. Також приділено увагу засобам поетичного мовлення, що відіграють функції увиразнення та підсилення екзистенційного змісту. У цьому контексті наголошується, що саме широка палітра образів, метафоричних конструкцій, яскравих порівнянь, риторичних і запитальних фігур, вдало підібрані кольороназви підсилюють виразність висловлювання, а також сприяють змістовнішому розкриттю природи кожного з екзистенціалів творчого доробку митця.

Ключові слова: *екзистенціалізм, екзистенція, екзистенціал, світогляд, буття, світ, мотив, образ, ліричний герой, поезія.*

Постановка проблеми. Екзистенціалізм у творах українських письменників набув недостатнього поширення, як, наприклад, у Німеччині чи Франції. Однак, слід зазначити, що у кінці 19 – на початку 20 століття риси екзистенціалізму простежуються у доробку В. Винниченка й Лесі Українки. Він яскраво виявився у 20-ті роки ХХ століття у творчості В. Підмогильного, зокрема у повісті «Остап Шаптала» й збірці новел «Проблема хліба», пізніше – у прозі І. Багряного, В. Барки, Т. Осьмачки, а також у поезії представників «Нью-йоркської групи», у ліриці В. Стуса. Варто зауважити, що екзистенційні мотиви притаманні і творам волинського поета-шістдесятника Костя Шишка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життєпис і творчість Костя Шишка, у т.ч. екзистенційна проблематика його доробку, у сучасному літературознавстві є найменш дослідженими. Немає цілісного аналізу творчої спадщини поета – є лише поодинокі розвідки В.Давидюка, Н.Данилюк, Б.Жолдака, І.Ольшевського, О.Рисака, С.Цюриця, Н.Яцук, Г.Стульської та інших.

Виділення невирішених проблем: з'ясування екзистенційного характеру поетичного доробку Костя Шишка.

Мета й завдання статті. Дослідити особливості екзистенційної природи поезій Костя Шишка; визначити основні мотиви, які ґрунтуються на екзистенційному світобаченні ліричного героя.

Виклад основного матеріалу. Екзистенційне світовідчуття упродовж століть притаманне багатьом поколінням митців, які осмислювали його по-різному. Творам багатьох поетів, які сформувалися як творчі особистості й активно працювали у 60 – 80-х роках ХХ століття, безперечно, притаманний екзистенційний зміст. Бо ті умови, які визначали життя в суспільно-політичній, культурній сферах, були вкрай складними й неоднозначними. Тому митці на перший план поставили прагнення до кардинальних змін, а відтак – і до перебудови самої свідомості. Українська поезія того часу досить вдало опановує низку філософських проблем, серед яких: ставлення людини до свого покликання, особливо у творчій сфері; ставлення до життя й смерті; проблема вибору, а також – відповідальності й провини тощо. Письменники намагаються досягнути основні фактори трагічної невлаштованості життя, а тому в їхньому доробку на першому місці перебувають категорії абсурду буття, відчаю, страху, самотності, смерті тощо.

Такими рисами й позначена більша частина творчої спадщини волинського поета, перекладача, художника Костянтина Шишка. В одній зі статей Микола Гаврилук влучно зауважив: «На противагу багатьом сучасним визнаним віршарам, він увібрив у себе дух солодкої радості і гіркої істини, неосяжної, драматичної, з насмішкватим поглядом дійсності. Писав як жив, а жив як писав. У тому й полягає таємниця його слова [1, 73]». Аналізуючи поетичний доробок митця, ми встановили, що найчастіше він звертається до мотивів самотності й пошуку власного місця в суспільстві. Вочевидь, це зумовлено непростим життям і труднощами, які випали на його долю. Кость Шишко шукав свій шлях до розуміння тієї реальності, яка панувала повсюди. Він не корився тогочасній владі, обравши самозаглиблення та існування на самоті: «Тиняються / самотні душі / на левадах забуття / догнивають яблука / надкушені / на звалищах сміття [2, 74]». Або: «Сам / в / затужавілім мовчанні / виношую / слова... [2, 51]». У результаті – постійне перебування на маргінесах літературного простору й нестача засобів для існування. Незначну частину його творів почали публікувати лише в роки незалежності України та після смерті:

«Вже твої так склались гени,
щоб ти жив життям нужденним», –
глухо гість мій проказав
й кинув вилущений колос [3, 233].

Відчуття самотності простежується у рядках, де ліричний герой з жалем говорить про зради коханої, найближчих людей, друзів: «Мене випадок з іншим обвінчав, – / твої опущені сказали віі, / і я збагнув, як зірваний сивіє / і гірко-гірко плаче молочай... [3, 151]», «У дальній алеї, де синяя темінь, / давно вже на тебе хтось інший чекав [4, 9]», «когось / у моє серце / вкарбував назавше / час / якісь / при / моїм / розп'ятті / спали [2, 86]». Також у поемі «Серце матері» читаємо:

А я любив вас, недолугі!
Я вас любив,
покірні, розторопні слуги
своїх лукавих хазяїв!
Для вас життя своє зложив [3, 229].

Основними репрезентантами екзистенціалу самотності в поезіях Костя Шишка є: *мовчання* («Сивіє горе мовчазне [3, 36]»), *ридання* / *сльози* («я ридаю, / сльозою тихою стікаю /

по зморшках мерзлої землі [3, 17]»), *відчай* («До серця присмоктався вампіром відчай... [3, 49]»), *біль* («Плекаю біль свій, як дитину... [3, 22]»), *пам'ять / спогади* («Ми знову, приятель не заставши вдома, / йдемо спогадів строкатим смітником [3, 24]»), *підсвідомість* («... перед порожнечою байдужості / відкриваю / у підсвідомості сховане [3, 29]»), *доля* («Ой, одні ми, доле, і біду бідуєм, / а як прийде радість, в самоті святкуєм [3, 23]»), *тінь* («в скупому світлі опівнічних ліхтарів / танцюю з тінню танго я старе... [3, 34]») тощо.

У цьому контексті заслуговують на увагу також вдало вибудовані метафори («Хоч кожна зустріч для всіх нас / розлукою вагітна... [3, 18]»), «Самотня тінь самотнього веде / в самотності обійми, затишні та звичні... [3, 87]»), «линяє спогад / про ніщо [2, 203]»), «Душа смердить порожнім курником [3, 24]» тощо) та порівняння («Неначе допит, тягнеться докучлива самотність [3, 201]»), «я / знов / порожній / ніби / мушля [2, 16]» тощо).

Реалії шістдесятих років змушують вибудовувати власний мікросвіт, у якому доводиться існувати закинутій людині поза її волю. Однак Кость Шишко, не зважаючи на складну долю, ніколи не зрікався своїх життєвих принципів. Головною завжди була любов до Батьківщини, вболівання за омріяне щасливе майбутнє народу. Проте тогочасне «сьогодення» виявилось ущерть наповненим болем і стражданням за рідну Україну:

Живу, хоч жити не дають!
Плекаю біль свій, як дитину,
кохаю широко Україну,
мою злочасну, радісну мою! [3, 22].

Перебуваючи в хаосі невизначеності, дезорієнтований ліричний герой задає питання: «Хто ми? Куди йдемо? І звідкіля? [3, 54]» у «... час народження тягучих сірих буднів, / підлоти, ницості та віроломних зрад [3, 56]», і зі щемом у серці, не полишаючи надії, закликає: «... побудьмо хоча б мить самі собою, / впірнім у себе до самого дна! [3, 57]». У цьому контексті чітко простежується і мотив, пов'язаний із роздумами про місце та призначення людини в цьому світі: «Досі / костик / в світі / гостить / надокучає звичайним / зневажає мовчання / розуміння просить... [2, 75]». І на власні риторичні питання: «Хто я? В яку лиху зачатий ніч? [3, 183]», «І невже не лишу / я на світі сліда, / а безслідно спливу, як проточна вода? [3, 79]», – таки знаходить відповідь, у якій закладена мета всього життя:

Все ж, і наче докір, голий
я тамую серця голод.
Гинучи від спраги навіть,
інших до джерел веду... [3, 236].

Відчуття покинутості, зайвості домінує у творах Костя Шишка, однак це його власний усвідомлений вибір. Так і ліричний герой стає на шлях самотньої людини, яка йде наперекір усім, адже знає, що всі негаразди – тимчасові, бо життя – короткотривале, а попереду – ціла вічність:

...сріблиться волосся
вже із самоти
крила не підносять
та, проте, журбі
серце не скорилось:
час нехай пробіг,
вічність залишилась [2, 50].

Шишкова філософія базувалася на принципах постійного незадоволення собою, а тому ще одним мотивом поетичного доробку є відчуття того, що жив не так, як треба. Звідси – постійні докори сумління: «на / світі / все можна / чому ж я неспроможний / достеменно людиною / стати [2, 130]», «досі / осягнув я / досить, / щоб втиснутись / між Бажаном / та Рильським, – / на стежці слави / слизько... [2, 118]», «Ненавиджу й себе, одного з крайніх, / Що в цьому світі жити не умів [3, 35]». Однак, розуміємо, що такі думки, відчуття не марковані суто негативом, а, навпаки, вони й спонукали до постійного самовдосконалення, до пошуків і пізнання кращого.

Відомо, що за філософією екзистенціалізму існують такі шляхи ізоляції особистості від абсурдності навколишнього світу, як творчість, бунт і смерть. І для Костя Шишка таким порятунком стає поезія, яка «здається / не зраджує тих / хто завжди / товчється / поруч [2, 87]». У віршах митець акумулює «свій / сум / гіркоту й безпорадність / дум [2, 17]», творчість є тими ліками, які зцілюють зранену самотню душу: «... і / знову/ мушу / вірш / як подорожник / накладати / на / душу [2, 16]».

Досліджуючи творчий і життєвий шлях Костя Шишка, розуміємо, що його бунтарство полягало у відчуженості від тогочасної навколишньої дійсності, у поезії, яка засвідчує, що він ніколи не поступався своїми принципами та ідеалами. У цьому й полягала суть справжньої внутрішньої свободи митця, що дозволяла завжди залишатися вірним самому собі, водночас перебуваючи в дисгармонії із зовнішнім світом, коли особистість протистоїть суспільству, яке постійно нав'язує неприйнятні закони.

Мотив смерті виявляється не в жахливому очікуванні кінця існування людини на землі, а знаменує лише логічне завершення, перехід з одного виміру в інший. Тому досить часто в поетичному доробку митця життя і смерть описуються у тісному взаємозв'язку, постають як невід'ємні частини одне одного:

Народження – це крок назустріч до розлуки,
услід життю простягнута благально руку
стискає п'ястком кошава смерть [3, 187],

або:

Народження і смерть – дві неповторні миті,
життя людського зачин і кінець,
ті двері, що живому тільки раз відкриті [3, 210].

Смерті не варто боятися. Навпаки, саме вона рятує людину від постійних страждань, зрад і душевного болю: «...чому любов стражданням сповнює ущерть, / а упокоєння несе одна лиш смерть [3, 146]». Нерідко саме смерть є для ліричного героя головною передумовою для життя, як би парадоксально це не звучало: «Помри, аби серед живих зостатись! [3, 48]», «Все ж не лаю й таку / навіть долю мою: / у котромусь садку/ я траву напою. / Наді мною трава / заспіва, зашумить / заповітні слова / про осмислену мить [3, 80]». Це й відображає своєрідний перехід від буття земного до вічного, коли «життя / душі тюрма / в яскраву мить / сяєне... [2, 200]», і душа вийде за рамки щоденної суєти, отримавши бажану свободу: «Скрадена / миттю / краса / вінчає / із смертю / горить розквітаючи / сад / безсмертям [2, 194]». Цікавими є роздуми поета про швидкоплинність часу, які підсилюються яскравими метафоричними образами: «ощадним будь / твоє життя / хвилинка [2, 93]», «стрижуть / стрілки / годинника / біляві / пасма днів [2, 103]», «линяють прикро радісні хвилини [з рукопису]» тощо.

Важливу роль у змалюванні смерті відіграють образи *мерців* («Скількох в собі ми носимо мерців, / допоки і самі не ляжем трупом! [3, 50]»), *коси* («Землі приснилася коса, / що, як вогонь жеркий, стинала / людський бур'ян... [3, 51]»), *крові* («І розгортає буря прапори пожеж, / що віддзеркалюються в ріках, повних крові [3, 46]»), *могили* («нас / в / тісній / могилі / положили [2, 166]», «на / могилі високій / сизокрилий сокіл / справляє / кривавий бенкет... [2, 117]»), *крука* («... відкрите серце розриває крук [3, 77]»), «Тільки круки, / кричуть круки, / чорні круки [3, 217]»), *сови* («Голодні сови залишають теплі кубла [3, 68]», «... і клекче із сосни столітньої / про неминуче Сірин-птах [3, 66]») тощо.

До метафоричних конструкцій, що відображають мотив життя й смерті, швидкоплинності часу відносимо наступні: «...і на буття потворно вже лягло / тавро потворне відмирання [3, 78]», «Я славлю смерть, що розбиває окуви / нудотного мізерного життя [3, 47]», «...Це серце тільки смерть остудить, / убравши в дерев'яні лати груди [3, 173]», «І скапує по краплі вічність / із дня у ніч, із ночі в день... [3, 87]», «під / ночі / чорний камінь / день / золоті / поклав ключі / чумацьким / шляхом / вічність мчить [2, 146]». Привертають увагу і порівняння, як для прикладу, – «нагадуючи лялечок комах, / життя міщани потихеньку коять... [3, 38]», «Мов кола на воді, одноманітні дні зникають [3, 201]».

Екзистенціаль смерті також логічно передається за допомогою характерних відтінків та кольорів, що надають додаткового експресивного забарвлення. Переважно, це чорний і червоний: «Ворони чорні на пожарище чорне сіли, / і чорні кігті чорний розгрібали жар [3, 44]», «І чорна на губах зчорнілих запеклася піна, / і чорно зяв замімілий крик [3, 45]», «... чорніє спалене життя [2, 124]», «і червона / бризнула роса / на зелен / моріжок [2, 106]», «В горнилі жасних ран, де кров'яниться біль, / сліз наливаються гіркі пекучі грона [3, 46]» тощо.

Висновки. Аналізуючи поезію Костя Шишка, ми встановили, що близькими для автора були мотиви самотності, відчуженості й пошуку людиною свого місця у світі, а також – життя й смерті, які яскраво репрезентують екзистенційне світобачення митця. Безперечно, усі вони зумовлені соціальними й політичними обставинами того часу, у який жив і творив поет. У віршах домінує зображення особистості в суперечливих обставинах. Відтак, ліричний герой постійно перебуває в стані глибокого самоаналізу, прагнучи збагнути своє призначення й відшукати вихід із самотності. Однак, саме перебуваючи на самоті, митець звільняє свідомість від усього зайвого, поверхневого й усвідомлює справжні істини буття – залишитись вічно живим для прийдешніх поколінь, стати прикладом людини морально стійкої і, що не менш важливо, навчитися розпізнавати глибинну суть речей: «Розгледіти красу через коросту, / у попелі – причаєний вогонь, / крізь шпарочку вузьку – безмежний простір, – / ось, мабуть, тільки й нашого всього» [3, 24]». Важливу роль для створення екзистенційної естетики в поетичному доробку відіграли вдало підібрані образи, метафоричність, порівняння, риторичні, запитальні фігури, колористика, що були спрямовані на глибше вираження змісту того чи іншого мотиву. Переконаємось, що екзистенційна природа творів митця багатогранна й змістовна, а тому в подальшому вивчення багатьох інших аспектів філософської лірики Костя Шишка безперечно є актуальним.

Список використаної літератури

1. Сивий бард осінньої печалі. Літературно-критичні статті, есеї про творчість поета Костя Шишка / [Упорядники В. Зубович, С. Цюриць, А. Якубюк]. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 128 с.
2. Шишко К. Писанки: [поезія] / К. Шишко; [редактори-упорядники В. Жежерун, С. Корсай, С. Цюриць]. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. – 212 с.
3. Шишко К. Пісня дощу: вибране з неопублікованого: [поезії] / К. Шишко; [упорядник А. Якубюк]. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2001. – 256 с.
4. Шишко К. Т. Сльоза олії золота: [поезії] / К. Т. Шишко. – Луцьк: Надстир'я, 1997. – 19 с.
5. Бердяєв М. Про призначення людини. Досвід парадоксальної етики // Філософія: [хрестоматія] / Микола Бердяєв [Упорядник І. Демчик]. – Кам'янець-Подільський: «Абетка», 2000. – С. 174 – 179.
6. Бондаренко Ю. Національна парадигма українського екзистенціалізму / Ю. Бондаренко // Слово і час. – 2003. – №6. – С. 64 – 69.
7. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752 с.
8. Логвиненко О. «...їх так багато я сам», Дещо про острів самотності у поетичному вимірі // Літературна Україна. – 2001. – 20 груд. – С. 5.
9. Онишкевич Л. Екзистенціалістська модель у теорії літератури / Лариса Онишкевич // Антологія світової літературно-критичної думки 20 ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 2001. – С. 324 – 326.
10. Фашенко В. В. У глибинах людського буття: Літературознавчі студії / В. В. Фашенко. – Одеса: Маяк, 2005. – 640 с.

References

1. *The bard of the autumn gray sadness. Literary-critical articles, essay about work of the poet Kost Shyshko* (2005). In V. Zubovych, S. Tsyuryts A. Yakubyuk (Ed.). Lutsk: Volynska oblasna drukarnia (in Ukr.).
2. Shyshko, K. (2010). *Pysanky*. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia (in Ukr.).
3. Shyshko, K. (2001). *Rain song: selected from the unpublished*. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia (in Ukr.).
4. Shyshko, K. (1997). *The gold teardrop of oil*. Lutsk: Nadstyria (in Ukr.).
5. Berdyaev, M. (2000). *The Destiny of Man. The experience of paradoxical ethics*. Kamianets-Podilskyi: «Abetka» (in Ukr.).
6. Bondarenko Yu. (2003). The national paradigm of the Ukrainian existentialism. *Slovo i chas (Word and Time)*, 6, 64-69 (in Ukr.).
7. *Literary Dictionary* (2006). In R. Hromiak, Yu. Kovaliv, V. Teremko (Ed.). Kyiv: Akademia (in Ukr.).
8. Logvinenko, O. (2001) "... so many of them myself," Something about the island loneliness in a poetic dimension. *Literaturna Ukraina (The literary Ukraine)*, 20 dec, 5 (in Ukr.).

9. *Anthology of world literary and critical thinking of the 20th century* (2001). In M. Zubrytska (Ed). Lviv: Litopys (in Ukr.).
10. Faschenko, V. (2005). *In the depths of human existence: Literary Studies*. Odesa: Mayak (in Ukr.).

Nazaruk Iryna Vasylivna,

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Literature
Lesya Ukrainka Eastern European National University
e-mail: anyri7@mail.ru

EXISTENTIAL MOTIFS IN POETIC WORKS OF KOST SHYSHKO.

Abstract. Introduction. *In the late 19th – early 20th century features of existentialism could be traced in the artistic legacy of V. Vynnychenko and Lesya Ukrainka. The idea of existentialism also clearly manifested itself in the 20-ies of the 20th century in the works of V. Pidmohylny, later – in the prose of I. Bahrianyi, V. Barka, T. Osmachka, the poetry of the "New York group" representatives, and in Vasyl Stus lyrics. It is important to note that existential motifs are also commonly found in the works of Volyn poet, a member of the Ukrainian Sixtiers' – Kost Shyshko.*

Purpose. *Identify the key motifs based on the existentialist worldview of the lyrical hero.*

Results. *While analyzing the poetic legacy of the artist, it has been found that the most frequently depicted motifs in the works include solitude and search for one's own place in society. The realities of the sixties forced an abandoned individual to build his own microcosm, where he had to exist against his own will. Nonetheless, despite the difficult fate, Kost Shyshko, never renounced his life principles. Love for the motherland, affection towards a long dreamed happy future for the people were the most important things to him. However, his life at that time turned chock full of pain and suffering for his native Ukraine. It is known that philosophy of existentialism suggests creativity, rebellion and death as the ways to isolate the individual from the absurdity of the world. And for Kost Shyshko poetry becomes the rescue. His rebelliousness revealed itself in aloofness from contemporary reality by means of poetry, which shows that he never backed out from his principles and ideas. The motif of death in his poetry manifests itself not in terrible anticipation of the end of human existence on earth, but only marks a logical conclusion, a transition from one dimension to another. Thus, poetic works of the artist describe life and death in a close relationship and are seen as integral parts of each other.*

Conclusion. *While researching poetic works of Kost Shyshko, it was established that existentialist worldview of the artist is strongly represented by such motifs as solitude, aloofness, human search for their place in the world as well as motifs of life and death. His verses depict the image of an individual in controversial circumstances. Therefore, the lyrical hero is constantly in a state of deep introspection trying to understand his life purpose and find a way out of loneliness. However, due to being alone, the artist frees the mind from excess rationalism and realizes the real truth of existence – to become everliving for future generations, become an example of a morally stable person and learn to recognize the fundamental essence of things. It was found that an important role in the creation of existential aesthetics in poetic heritage was played by well-chosen imagery, metaphors, similes, rhetorical questions, coloristics which were aimed at a deeper expression of the content of a motif.*

Key words: *existentialism, existence, existential, philosophy, life, light, motif, image, lyrical hero, poetry.*

Одержано редакцією 12.11.2015
Прийнято до публікації 22.12.2015